

Україна – Угорщина: спільне минуле та сьогодення. Матеріали міжнародної наукової конференції (Київ, 14–16 квітня 2005 р.) / Відп. ред. В.А.Смолій. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – 275 с.

Переклад з угорської мови: *В.П. Густей*

Переклад з української мови: *Ваши Т., Зубанич Л., Рудник І.*

Валерій Смолій
академік НАН

Вілмом Сабо,
Привітання ...

Іштван Гайдош
народний депутат

Янош Тот, На
Республіки в У

Степан Відія
історії української

Іштван Фодор
у IX–XI столітті (археологічних досліджень)

Олександра М
відносини другого

Андрій Плахі
та Волинь в контексті

Ласло Зубані
історії Угорщини

Марта Фонт
зв'язки середини

Микола Кот

Мирослав В
підлеглість Данії
джерела, історії

Оксана Фер
періоду середини
XIX – початку XX

Шандор Геб
Трансільванської

Редакційна колегія:

В.А.Смолій,

доктор історичних наук, професор, академік НАН України
(відповідальний редактор).

С.В.Віднянський,

доктор історичних наук, професор
(заст. відповідального редактора),

М.Ф.Котляр,

доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України,

І.О.Мандрик,

доктор історичних наук, професор,

І.Б.Матяш,

доктор історичних наук, професор,

Іштван Гайдош,

народний депутат України, голова ДСУУ

Тібор Ваши

(відповідальний секретар),

Аттила Пок,

доктор історії, професор, Угорщина,

Іштван Фодор,

доктор історії, професор, Угорщина.

Видання здійснене за підтримки Державного комітету України в справах національностей та міграції, Державного комітету Угорської Республіки в справах закордонних угорців та Демократичної спілки угорців України.

ISBN 966-02-4032-5

ЗМІСТ

Валерій Смолій , директор Інституту історії України НАН України, акаадемік НАН України. Вступне слово	5
Вілмош Сабо , Державний секретар Уряду Угорської Республіки. Привітання	7
Іштван Гайдош , голова Демократичної спілки угорців України, народний депутат України. Привітання	9
Янош Тот , Надзвичайний і Повноважний Посол Угорської Республіки в Україні. Привітання	11
Степан Віднянський (Київ, Україна). Основні етапи та проблеми історії українсько-угорських взаємин	13
Іштван Фодор (Будапешт, Угорщина). Угорці та східні слов'янини у IX-XI столітті (про результати та актуальні завдання найновіших археологічних досліджень)	19
Олександр Майоров (Санкт-Петербург, Росія). Русько-угорські відносини другої половини IX ст. та проблема заснування Галича	25
Андрій Плахоній (Київ, Україна). Нащадки Володимира Ярославича та Волинь в контексті русько-угорських відносин XI ст.	41
Ласло Зубанич (Берегово, Україна). Княгині Київської Русі в історії Угорщини	56
Марта Фонт (Печ, Угорщина). Угорсько-східнослов'янські зв'язки середини XII ст.	61
Микола Котляр (Київ, Україна). Русь і Угорщина в XII ст.	75
Мирослав Волошук (Івано-Франківськ, Україна). Васальна підлеглість Данила Романовича від Бели IV (1235 – 1245 рр.): джерела, історіографія та коротка постановка проблеми	86
Оксана Ферков (Ужгород, Україна). Українсько-угорські зв'язки періоду середньовіччя в угорській історіографії другої половини XIX – початку ХХ ст.	95
Шандор Гебеї (Егер, Угорщина). Дипломатичні зносини між Трансільванським князівством та Запорізьким військом у 1648 році	104

Мирослав Волощук
(Івано-Франківськ, Україна)

ВАСАЛЬНА ПІДЛЕГЛІСТЬ ДАНИЛА РОМАНОВИЧА ВІД БЕЛИ IV (1235 – 1245 рр.): ДЖЕРЕЛА, ІСТОРІОГРАФІЯ ТА КОРОТКА ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Історія військово-політичних і дипломатичних взаємин угорських королів зі східнослов'янськими правителями IX – XIII ст. відома великою кількістю епізодів цих складних і суперечливих контактів. Джерелознавці, краєзнавці, археологи, дослідники генеалогії та історики XIX – початку ХХІ ст. нагромадили значний масив фактичного матеріалу, висловили чимало різноманітних інтерпретацій та концепцій вищевказаних стосунків. В цілому сучасній історіографії відомі ключові теорії розвитку русько-угорських відносин і значною мірою поверхнево торкаючись проблеми видається, що вона вичерпана для подальшого вивчення.

Однак, аналізуючи існуючі коментовані видання і оригінали літописів Русі та західноєвропейських хронік (насамперед угорських і німецьких), стає зрозумілим, що велика кількість епізодів досліджуваних зв'язків є не те що вичерпані для вивчення, а й взагалі ніколи не піднімались на рівні написання спеціальних статей, чи брошур.

Одним з таких питань є васалітет волинського князя Данила Романовича (1238 – 1264 рр., як галицько-волинський князь, а від 1253 р. – король “усіє Русі”) від угорського короля Бели IV (1235 – 1270 рр.). Незважаючи на досить значний масив існуючих документальних повідомлень (літописи, хроніки, булли та ін.), епізодичні згадки даної проблеми вченими різних епох та історичних шкіл, вона не стала предметом особливої уваги. Саме це змусило нас висловити власне бачення щодо цього епізоду відносин Арпадів зі східнослов'янськими князями.

Історичні джерела у даному питанні змушують сконцентрувати увагу на повідомленні про участь Данила 14 жовтня 1235 р. в коронації Бели IV, яка відбувалась у Секешфехерварі і передбачала два обов'язкові атрибути: участь у цій процедурі єпископа Естергому та покладання на голову Святої Корони. Сам Данило у цій церемонії вів королівського коня.

Зокрема у “Ллюстрованій хроніці” секешфехерварського монаха Марка Кальті з даного приводу вказується: “Rex Bela post eum filius eius coronatus est pridie Idus Octobris feria prima qua cantatur: Da pacem domine! In cathedrali ecclesia beati Petri Albe, quam ipse consecrari fecit, Colomano duce fratre eiusdem ensem regalem ad latus ipsius honorifice tenente, Daniele uero duce Rutenorum equum

suum ante ipsius Praça M
у 1959 р., коли
цікавить нас;
tizennegyediké
Szent Péter feh
herceg vitte mel
tisztelettel járt

Події ко
тельна, який ст
до 1333 р.³: “In
im das kunclich
furt das ros vor
jar”⁴.

На етапі
(1458 – 1490 р.
garorum” Янош
від найдавніш
fiát, Béla király
ezt éneklik: Ad
amelyet ö szent
kardot, tisztelet
letter!”⁵.

Компля
тактів теж згад
a patris obitu di
molirentur. Albu
a) & Danièle R

Важливі
Ендре II (1205
відносини у кра
підлеглими. Від
Арпадів з інозем

Отже, у
про участь Да
М. Кальті. Дост
манна деяка ді
сання свого тез
1382 рр.), вкли
найдавніших

suum ante ipsum summa cum reuerencia ducente”¹.

Праця М.Кальті була предметом неодноразового дослідження, зокрема у 1959 р., коли її було в чергове перекладено на угорську мову, а уривок, який цікавить нас, виглядав наступним чином: “Utána fát, Béla királyt október tizennegyedikén, vasárnap, amikor ezt éneklik: Adj, Uram, békét! – megkoronázták Szent Péter fehervári egyházában, melyet ö maga szenteltetett fel: öccse Kálmán herceg vitte melette tisztelességel a királyi kardot, Dániel rutén herceg pedig igen nagy tisztelettel járt előtte és lovát vezette”².

Події коронації Бели відображені на сторінках хроніки Генріха з Мюрельна, який створив її у 1358 – 1361 рр., описавши події від найдавніших часів до 1333 р.³: “In des selben kronung stund herczog Coloman, sein pruder, und heit im das kunclich swert czu der rechten hant, und der herczog Daniel von Reussen furt das ros vor dem kunge. Der selv kunig Bela was gewaldig funf und dreyssig jar”⁴.

На етапі зміцнення угорської станової монархії за часів Матяша Хуньяді (1458 – 1490 рр.), епізод коронації Бели IV увійшов до праці “Chronica Hungarorum” Яноша Туроці (1435 – 1488/89 рр.). Автор описав історію Угорщини від найдавніших часів до 1487 р.⁵. Угорсько-мовний переклад 1978 р. “Utána fát, Béla királyt koronáztak meg, október tizennegyedikén azon a vasárnap, amikor ezt éneklik: Adj, Uram, békét! Fehérvárott tették Szent Péter Székesegyházában, amelyet ö szenteltetett fel: Kálmán herceg, a testvére, vitte oldála mellett a királyi kardot, tiszteletteljesen, és Dániel a ruténok fejedelme, vezette a lovát nagy tisztelettel”⁶.

Компілятори угорських хронік XIX ст. даний епізод угро-руських контактів теж згадали, дещо скоротивши саму оповідь коронації Бели: “Post paucos a patris obitu dies, ne, simora longior intercederet, rerum novarum studiosi aliquid molirentur. Albam contendens, consueto more, Colomanno fratre ensem praferente a) & Daniele Russorum Duce equum ducente b) coronatus est”⁷.

Важливими для нашого дослідження є артикули Золотих булл короля Ендре II (1205 – 1235 рр.) за 1222 і 1231 рр.⁸, які регламентували суспільні відносини у країні, в тому числі – між представниками правлячої династії і її підданими. Важливими в даному контексті є повідомлення і про стосунки Арпадів з іноземними правителями та представниками знаті.

Отже, у західноєвропейських джерелах найбільш раннім повідомленням про участі Данила Романовича у коронації Бели є епізод наведений у праці М.Кальті. Достовірності свідчень хроніста щодо досліджуваних питань притаманна деяка дискусійність. Це пояснюється тим, що автор приступив до написання свого твору у 1358 р. за часів правління Лайоша Анжуйського (1342 – 1382 рр.), включивши туди зазвичай також історичні відомості про угрів від найдавніших часів до 1330 р. Враховуючи те, що до хроніки увійшли ранні

протографи ще з XI – XII ст.⁹, а сам Кальті походив із місця коронації усіх угорських королів починаючи від другої половини XI ст., інформацію, наведену хроністом, можна було б вважати актуальною для наукового аналізу.

Проте, слід пам'ятати, що дана праця з'явилася за часів активного просування угорських і польських впливів на територію Галицької і Волинської землі в середині – другій половині XIV ст. Тому можна було б і припустити, що це свідомий фальсифікат, створений на замовлення правлячої династії й покликаний додатково обґрунтувати існуючу за часів Арпадів (895 – 1301 рр.) права на дані терени, і що саме з “Ілюстрованої хроніки” інформація про коронацію Бели і не до кінця зрозумілу участь у ній Данила була переписана іншими авторами.

Однак у нашому розпорядженні є також цикл руських літописів (насамперед – Іпатіївський), де досліджувана проблематика опосередковано знайшла відображення і значною мірою пояснює особливості взаємовідносин Данила Романовича і Бели IV 14 жовтня 1235 р. не висвітлені у західних джерелах.

Зокрема, на думку М.Ф. Котляра, перу якого належить останнє коментоване видання Галицько-Волинського літопису¹⁰, між кінцем 1236 – першою половиною 1237 рр. “Даниль … шель бяше съ братомъ своимъ въ Угры къ королеви: бѣ бо звалъ его на честь. В то же время пошелъ бяше Фридрихъ царь на герцика воиною, и всхотѣста йти Даниль съ братомъ Василкомъ герцикови в помоць”¹¹ [підкреслення тут і далі – M.B.].

В даному випадку нас цікавить словосполучення “зваль его на честь”. Поняття “честь” у літописі можна знайти ще один раз – у епізоді, де висвітлюються наслідки відвідин Данилом Романовичем у грудні 1245 – січні 1246 р. ставки хана Бату – Сарая. Літописець у розлачі зазначав, що “злуѣ зла честь Татарска”¹², вище описуючи те приниження, якого зазнав галицько-волинський князь від монгол.

Історики проблему васального підпорядкування князя Данила Белі IV чи хоча б ймовірності такого акту в комплексі практично не розглядали. Ми володіємо лише окремими витягами з праць вчених, де прямо, або, як правило, опосередковано, подаються коментарі щодо взаємовідносин Арпадів і Романовичів у 1235 – 1238 рр.

Автор однієї з перших фундаментальних, спеціальних і водночас суперечливих робіт з історії Русі і Росії В.Татіщев проблеми участі волинського князя у коронації Бели не торкався, хоча під 6741 (1233) повідомляв, що “Данило Романович, маючи в Галичі з королем угорським війну тяжку і перемігши угрів в горах, учинив з ними мир. Відрікся король по грамоті Мстислава від Галича”¹³. Це фактично прямий натяк на нормалізацію стосунків з Ендре II, але не з його сином, який у жовтні 1235 р. успадкував Корону.

Натомість М.Карамзін, оцінюючи події 14 жовтня 1235 р. висловлював

чітку думку вів королівс

Україн

А.Петрушев з чернігівськ тувала небажа або його від

Зокрем Уграхъ” у бо не наводив¹⁴

Карди

У своїй пра вестям” він васалітетом Романовича за Галич¹⁵.

Про с не відкидав і певну зверхи поїздку з на протекцію к справи”¹⁶.

Думку туючи, що “ прагнучи ми кандидатур

У рад предметом с у напружен підтримува не навів, як і після 1235 р.

Значи “Нариси з іс їздив до Бел після можли король запр підтримати

Участ акт. Натомі

чітку думку про васалітет Данила від Бели у 1235 р. Перший, за його словами, вів королівського коня, що “було тоді знаком підданства”¹⁴.

Українська історична наука в особі праць галицьких краєзнавців-істориків А.Петрушевича і І.Шараневича торкалась питання взаємовідносин Романовичів з чернігівськими князями, герцогом Австрії впродовж 1235 – 1237 рр., констатувала небажання Бели бачити у Галичі “сильну владу”, однак щодо васалітету, або його відсутності мова не йшла¹⁵.

Зокрема, І.Шараневич вважав, що у 1235 р. Данило шукав “помочи въ Уграхъ” у боротьбі за Галич. Однак детального аналізу даних пошуків автор не наводив¹⁶.

Кардинально іншої позиції в даному питанні дотримувався М.Дашкевич. У своїй праці “Княжение Даниила Галицкаго по русским и иностранным известиям” він проводив думку, що участь Данила у коронації Бели вважалась васалітетом дослідник констатував, що під час урочистостей жодна угода з Романовичами не укладалась, бо Бела IV підтримував Ростислава у боротьбі за Галич¹⁷.

Про спробу повернути в 1235 р. Галич зазначав М.Грушевський¹⁸. Він не відкидав можливості участі Данила у коронації, що, на його думку, означало певну зверхність Бели стосовно волинського князя. Романович здійснив свою поїздку з намірами встановити добросусідські відносини і віддавався під протекцію короля з тим, “аби зробити кінець мішанню Угорщини в галицькі справи”¹⁹.

Думку М.Грушевського підтримала Н.Полонська-Василенко, констатуючи, що “новий король Бела IV не виявляв інтересу до Галичини, а Данило, прагнучи миру, навіть піддався був під його протекцію. Але король підтримав кандидатуру Михайла Всеволодовича на галицький престол”²⁰.

У радянській історичній науці проблема васалітету стала незначним предметом огляду І.Коломійця, який зауважив, що “1234 – 1235 роки проходили у напруженій боротьбі Романовичів і чернігівських князів, яких “за угодою” підтримував Бела”²¹. Однак більш детального пояснення цього договору автор не навів, як і не оприлюднив свого бачення на питання стосунків Данила з Белою після 1235 р.

Значно глибше аналізовану тему вивчав В.Пашуто. Зокрема у роботі “Нариси з історії Галицько-Волинської Русі” він зазначав, що у 1235 р. Данило йшов до Бели, щоб той не втручався у галицькі справи. Автор вважав, що тільки після можливої участі Данила на боці австрійського герцога у війні з уграми, король запропонував Романовичам якийсь договір, через який той відмовився підтримати Фрідріха Бабенберга (1230 – 1246 рр.) і в 1238 р. захопив Галич²².

Участь у коронації Бели IV в Секешфехерварі історик оцінював як дружній акт. Натомість у візиті до угров “на честь” В.Пашуто вбачав дипломатичну

активність Романовичів, яка перешкодила втрутатись уграм у внутрішні справи Галицької землі до нашестя монгол²³.

Сучасна українська історіографія теж не вважає вивчення питання васалитету Данила Романовича актуальним. Звідси і дуже мала кількість оцінок досліджуваних подій. Ужгородський історик І.Ліхтей, розглядаючи обставини зародження союзу Фрідріха Бабенберга і волинського князя у середині 30-х рр. ХІІІ ст., констатував участь останнього під час коронації Бели. Однак не навів власного погляду на дану проблему, а погодився із точкою зору М.Грушевського²⁴.

Більш глибоко дане питання вивчав М.Котляр. У одній зі своїх перших праць, присвячених Галицько-Волинському літопису (1993), він зазначав, що Данило був запрошений "на честь" до Бели після зав'язання стосунків із Фрідріхом австрійським. На думку історика, Данило вирішив протиставити угорському королю союз з австрійським герцогом. Це була дипломатична перемога над Белою, яка, за словами автора, "чомусь не знайшла відбиття в Повісті про повернення Данилом галицького стола. Можна думати, що королю Угорщини довелось добре заплатити за відмову Данила від союзу з Австрією... Ймовірно, що коли Данило відвідав Угоршину, між ним і королем було підписано якусь угоду, за якої Бела IV зобов'язувався не втрутатись у волинські і галицькі справи"²⁵.

Цікаві думки з даної теми М.Котляр висловив і в дослідженні особистості князя Данила (2001). Він писав, що після захоплення Галича у 1235 р. чернігівськими володарями, "старшому Романовичу довелося залишити галицький престол і поїхати ... до Угорщини". Автор пояснював це тим, що до влади прийшов Бела, з яким Данила зв'язувала дитяча дружба. В дитинстві він виховувався при угорському королівському дворі. М.Котляр вважає, що Бела був менше зацікавлений у привласненні Галицької землі. Автор, невідомо на які джерела посилаючись, описував, що "Бела охоче згадував про дитячі розваги", але у вирішальний момент підтримав Михайла Всеналодовича. Однак Данило вирішив укласти союз з Бабенбергами. Тому Бела запросив обох Романовичів "на честь" і уклав певно з ними якусь угоду, певно про нейтралітет стосовно руських земель. Так думати автора спонукала обставина, що король тривалий час не втручався у галицькі та волинські справи²⁶.

У останньому коментованому виданні Галицько-Волинського літопису (2002) М.Котляр зауважив, що дипломатичні заходи Данила в Угорщині восени 1235 р. не мали успіху, бо король підтримав його суперника Михайла чернігівського²⁷. Той, на думку історика, не мав коренів у Галичині і не міг бути популярним серед дрібних феодалів і народу. Тому узяти Галицьку землю під Михайлом чи його сином було б незміrnо легше, ніж під Данилом. Наводячи різні історіографічні судження з приводу подій 1235 – 1238 рр. і місця в них зга-

дуваних осіб, Данила від со підписано яку зувався припин до галицьких

Цікаві с дослідник в ді Данила тому і Данило прибу згідно якого! Однак король

У праця Данило все ж королівську д Михайло Все

Дослідн формально виз мету поїздки в манні угорсько про отриманн землі вчений к

Зарубіжн думку про без короля. Однак Запропоновані

На сучас русько-угорськ XIX – ХХ ст. Зо Проте і дана л Данила у коро історичного еп про присутніст не подає³³.

Одним з нувся Б.Владар думку, що Дані Белу IV, до яког перебувала зна Ростислава Ми нізації Бели, за

діяльності власніх осіб, вчений вважав, що "...Белі довелося добре заплатити за відмову Данила від союзу з Австрією. Ймовірно, під час перебування в Угорщині було підписано якусь угоду між королем і волинським князем, якою Бела зобов'язувався припинити допомогу Михайлові та Ростиславу і, взагалі, не втручатися до галицьких справ"²⁸.

Цікаві спостереження щодо досліджуваних питань висловив український дослідник в діаспорі В.Ідзьо, який припускає, що Бела після 1235 р. не підтримав Данила тому що був ще живий Коломан – "галицький король". У 1236 р. коли Данило прибув "на честь" в Угорщину, між ним і Белою було укладено договір, згідно якого Бела був змушений розірвати союз із чернігівськими князями. Однак король, на думку автора, розглядав договір, як тимчасове явище²⁹.

У працях сучасного російського вченого О.Майорова побутує думка, що Данило все ж був васалом Бели, погодившись на такий статус в обмін на королівську допомогу у боротьбі за Галич. Завадив реалізації цих планів Михайло Всеволодович, який швидше зайняв подністровську столицю³⁰.

Дослідник вважає, що "старший Романович, як і його батько, в повній мір формально визнати себе васалом нового угорського короля". О.Майоров з'ясував хету поїздки волинського князя до Бели, яка, на його думку, полягала у отриманні угорської військової допомоги проти чернігівських правителів. Точку зору про отримання Данилом гарантій невтручання у внутрішні справи Галицької землі вчений категорично відкидає³¹.

Зарубіжна історіографія, насамперед угорська, у XIX ст. теж відстоювала думку про безумовну васальну підлеглість волинського князя від угорського короля. Однак науковці не подавали комплексного бачення даної проблеми. Запропоновані погляди мають місце у роботах Л.Салая та Д.Паулера³².

На сучасному етапі угорські вчені переглядають деякі тенденційні оцінки русько-угорських відносин епохи Середньовіччя, що спостерігались у роботах XIX – XX ст. Зокрема, особливо продуктивно у даному напрямі працює М.Фонт. Проте і дана дослідниця в деяких своїх роботах лише констатує факт участі Данила у коронації Бели, водночас не наводячи особливого аналізу даного історичного епізоду. На основі вивчення Іпатіївського літопису М.Фонт вказує про присутність Романовичів при дворі Бели, але про мету поїздки інформації не подає³³.

Одним з небагатьох у польській історіографії досліджуваної теми торкнувся Б.Владарський у своїй праці "Польща і Русь (1194 – 1340)". Він відстоював думку, що Данило в боротьбі за Галич намагався " знайти собі нового короля Белу IV, до якого той виїхав і брав участь в урочистостях інtronізації"³⁴. У Галичині перебувала значна угорська залога, яка мала забезпечити не тільки владу Ростислава Михайловича, але й угорські впливи. Тому участі Данила в інtronізації Бели, за словами автора, не принесло успіху³⁵.

Враховуючи наявні джерела та існуючий масив наукових досліджень щодо васальної підлегlosti Данила Романовича від короля Бели IV, ми вважаємо, що дана проблема не є повноцінно відображенна і потребує додаткової спеціальної розробки. На нашу думку, не зрозуміло залишається мотивація участі волинського князя у інtronізаційних урочистостях представника династії Арпадів та позиція останнього у австро-галицьких стосунках другої половини 30-х рр. XIII ст. Взагалі не розглядалась хронологія даного підданства, не залучався актовий матеріал Угорського королівства задля глибшого з'ясування умов васалітету та його наслідків для обох правителів – особливо на фоні татарського лихоліття першої половини 40-рр. XIII ст.

Саме ці суперечливі і часто незрозумілі питання можуть стати предметом подальших досліджень.

На наш погляд васалітет Данила від Бели все ж мав місце, однак носив умовний характер, хоча сам Романович повинен був виконувати усі необхідні умови. Про це свідчать його візити до Угорської Корони впродовж 1235 – 1241 рр., які, при детальному аналізі джерел пояснюють звичайною дипломатичною чи зовнішньополітичною діяльністю проблематично.

Хронологічні рамки даного підданства, на наш погляд, охоплюють період від 14 жовтня 1235 – до 17 серпня 1245 рр., де нижньою межею є підпорядкування волинського князя Белі під час коронації останнього. Верхньою межею є битва спадкоємців Романа і їх союзників (литовських і половецьких племен) з військами угорського бана Аттіла Фильнія, сина київського і чернігівського князя Михайла Всеvolodовича – Ростислава та польського правителя Болеслава Стидливого під Ярославом.

Причини організації кампанії полягали не просто у бажанні Бели повернути собі Подністров'я і посадити на престол у Галичі свого зятя Ростислава, а у недотриманні самим Данилом васального договору під час нападу монгольських військ на володіння Арпадів (1241 – 1242 рр.) і не надання збройної допомоги своєму сеньйору в час небезпеки з боку зовнішнього ворога. Подібні умови передбачала і вимагала дотримуватись Золота булла 1231 р.

Перемога Романовичів, на нашу думку, завершила етап васальної підлегlosti Данила і започаткувала цілком паритетні стосунки між обома правителями у 1248 – 1264 рр., закріплени династичним союзом.

В пілому, дане коротке дослідження, покликане тільки окреслити основні проблемні теми, є першим в системі більш глибокого вивчення руського-угорських контактів напередодні та в часи татарського лихоліття. Тому статті автора не передбачає глибоке і повноцінне висвітлення актуальних питань, що буде виконано у найближчому майбутньому в більш фундаментальних роботах.

¹ Chro
Ed. M. Floria

² Kálti

³ Шуш

этнического

⁴ Chro

Hungaricarum

egy. – Budapest

⁵ Шуш:

⁶ Thuró

⁷ Histor

⁸ Magya

2000. – O.268.

⁹ Шуша

пейских памят
/ Новосельцев

¹⁰ Галица

М.Ф. Котляра.

¹¹ Илатъ

1908. – Т.2. – Ст

/ За ред. М.Ф. I

¹² Илатъ

¹³ Татище

C.541.

¹⁴ Карамзи

1988. – Кн.1. –

¹⁵ Петруш

шествий в Галиц

сборник издавае

– С.31.

¹⁶ Шаране

времен до року

отечественной г

ществомъ Галиц

Института подъ

¹⁷ Дацкеви

известиям. – К.,

¹⁸ Грушевсь

их досліджень щодо IV, ми вважаємо, є у додаткової спільноти мотивація участі ставника династії їх другої половини його підданства, не ібшого з'ясування особливо на фоні

тієї статі предметом

місце, однак носив вати усі необхідні чи 1235 – 1241 рр.,

ипломатичною чи охоплюють період з межею є підпільного. Верхньою ких і полювецьких сівського і чернівського правителя

жанні Бели повернувся з Ростислава, час нападу монголів на збройної ворога. Подібні 1231 р. васальної підлеглості правителями

окреслити основні вчення руського ліття. Тому стаття вільних питань, що альтернативних роз-

- ¹ Chronikon Pictum Vindobonense // Historiae Hungaricae Fontes domestici / Ed. M. Florianus. – Lipsiae, 1883. – S.223.
- ² Kálti Márk. Képes krónika. – Budapest: Akadémiai kiadó, 1959. – 254 old.
- ³ Шушарин В.П. Ранний этап этнической истории венгров. Проблемы этнического самосознания. – М.: РОССПЭН, 1997. – С.379.
- ⁴ Chronicum Henrici de Mügeln Germanice conscriptum // Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum / Ed. E. Szentpéteri. – Budapestini, 1938. – V.2. – S.207.
- ⁵ Шушарин В.П. Ранний этап этнической истории венгров. – С.379.
- ⁶ Thuróczy J. A magyarok krónikája. – Budapest, 1978. – Old.210.
- ⁷ Historia Regum Hungariae cum notis praeviis. – Buda, 1801. – S.234.
- ⁸ Magyar történeti szövegyűjtemény 1000 – 1526. – Budapest: Akadémiai kiadó, 2000. – О.268-278.
- ⁹ Шушарин В.П. Древнерусское государство в западно-европейских памятниках // Древнерусское государство и его международное значение / Новосельцев А.П., Пащуто В.Т., Черепнин Л.В. – М.: Наука, 1965. – С.430.
- ¹⁰ Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / За ред. М.Ф. Котляра. – К.: Наукова думка, 2002. – 396 с.
- ¹¹ Ипатьевская летопись // ПСРЛ. – СПб.: Типография М.А. Александрова, 1908. – Т.2. – Стб.776; Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / За ред. М.Ф. Котляра. – С.228.
- ¹² Ипатьевская летопись. – Стб.805.
- ¹³ Татищев В.Н. История Российской: В 3 т. – М.: Изд-во АСТ, 2003. – Т.2. – С.541.
- ¹⁴ Карамзин Н.М. История Государства Российского: В 3 кн. – М.: Книга, 1988. – Кн.1. – Т.4. – С.163.
- ¹⁵ Петрушевич А. Обзор важнейших политических и церковных происшествий в Галицком княжестве с половины XII до конца XIII века // Литературный сборник издаваемый обществом Галицко-русской матицы. – Львовъ, 1854. – Вып.2. – С.31.
- ¹⁶ Шараневич І. Історія Галицко-Володимирської Руси оть найдавнейших времен до року 1453. – Львовъ, 1863. – С.84. Його ж. Ізслѣдованіе на полі отечественной географии и исторіи // Литературный Сборникъ издаваемый Обществомъ Галицко-Русской Матицы. – Львовъ: Въ печати Ф. Ставропигійского Института подъ зарядомъ Стефана Гучковскаго, 1869. – Вып.1-4. – С.90.
- ¹⁷ Дашкевич Н. Княжение Даниила Галицкаго по русским и иностранным известиям. – К., 1843. – С.8.
- ¹⁸ Грушевський М.С. Хронологія подій Галицько-Волинської літописи // За-

- писки НТШ. – Львів, 1901. – Т.41. – С.25-26.
- ¹⁹Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 10 т., 11 кн. – К.: Наукова думка. 1993. – Т.3. – С.52-53.
- ²⁰Полонська-Василенко Н. Історія України: В 2 т. – К.: Либіль, 1995. – Т.1. – С.197.
- ²¹Коломієць І.Г. Боротьба південно-західних руських князівств проти еспанських угорських феодалів XI – XIII ст. ст. // Наукові записки УжДУ. – Історична філологічна серія. – Ужгород, 1949. – Т.2. – С.22.
- ²²Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. – М.: Изд-во АН СССР, 1950. – С.217.
- ²³Пашуто В. Т. Внешняя политика Древней Руси. – М.: Наука, 1968. – С.251-258.
- ²⁴Ліхтей І. Австро-угорсько-чеське протистояння 30 – 50-х рр. ХІІІ ст. // Схід – Карпатика. – Вип.21. – Політичні студії: історія, теорія, практика. – Ужгород: УжНУ, Науково-дослідний інститут Карпатознавства, 2003. – С.119-120; Його з. Боротьба Данила Романовича й Пршемисла Отакара II за австрійську спадщину // Король Данило Романович і його місце в українській історії / Львівський національний університет імені Івана Франка, Львівське відділення інституту української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського НАН України. Громадський комітет для відзначення 800-літнього ювілею короля Данила. Редколегія Я.Дашкевич та ін. – Львів: ВМС, 2003. – С.76.
- ²⁵Котляр М. Галицько-Волинський літопис XIII ст. – К.: Інститут історії України АН України, 1993. – С.68.
- ²⁶Котляр М. Данило Галицький. – К.: Інститут Історії України НАНУ, 2001. – С.84-85.
- ²⁷Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / За ред. М.Ф. Котляра. – С.220.
- ²⁸Там само. – С.228.
- ²⁹Ільє В.С. Українська держава в ХІІІ столітті. – Івано-Франківськ: Нові Зоря, 1999. – С.194.
- ³⁰Майоров А.В. Галицко-Волынская Русь. Очерки социально-политических отношений в домонгольский период. Князь, бояре и городская община. Азъреферат диссертации ...доктора исторических наук 07.00.02 – Отечественная история. Санкт-Петербургский государственный университет. – СПб., 2004. – С.3.
- ³¹Майоров А.В. Галицко-Волынская Русь. Очерки социально-политических отношений в домонгольский период. Князь, бояре и городская община / Под ред. И.Я. Фроянова. – СПб.: Университетская книга, 2001. – С.588.
- ³²Szalay L. Geschichte Ungarns: In 2 t. – Pest, 1866. – Т.2. – S.33; Pauler Gy. magyar nemzet története Árpád-házi királyok alatt: 2-ban. – Budapest, 1893. – K.2. Old.189.

³³Font M. U.

/ Studia Slavica H.

³⁴Włodarski³⁵Ibidem. –

УКР
СЕРЕД
ДРУ

Україна як
культурний регіон
діалог різних цін

Понад 1000
народі. У "Повісі"
З того часу створ
релігійні зв'язки

Угорський
Придунайський
культурного і політичного
були об'єктом завоювань.
Протягом тисячоліть
політичні та пра
вирів творилася історія

На протязі
діяльність на За
народом. Однак ці
угорців із східними
на перехресті по
поставало життєві
духовні течії спі
віддаленими нар
Адже, угорські п
тактувати з населен

³³Font M. Ungarn, Polen und Galizien-Wolhynien im ersten Drittel des 13. Jh. / Studia Slavica Hungariae. – 1993. – №1-2. – S.36.

³⁴Włodarski B. Polska i Rus (1194 – 1340). – Warszawa, 1966. – S.108.

³⁵Ibidem. – S.112.

Оксана Ферков
(Ужгород, Україна)

УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ ПЕРІОДУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ В УГОРСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНІ XIX – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Україна як держава тим унікальна, що становить особливий історико-культурний регіон між Заходом і Сходом, де протягом тисячоліть відбувався діалог різних цивілізацій, релігій, культур, народів.

Понад 1000 років живуть у близькому сусістві український та угорський народи. У "Повісті минулих літ" літописець під 898 роком вперше згадує угрів. З того часу сторінки історії свідчать про політичні, економічні, культурні і релігійні зв'язки, спільність устремлінь народів нашої країни та Угорщини.

Угорський народ, що прийшов зі Сходу знайшов собі батьківщину у Прадунайській низовині, в центрі Європи, на перехресті шляхів торгово-культурного і політичного значення. Ці території ще задовго до приходу угорців були об'єктом завоювання різних етносів, точкою зіткнення імперських амбіцій. Протягом тисячоліття Паннонія залишалася батьківщиною народів із різними політичними прағненнями, духовною і культурною орієнтацією. Саме у цьому варі творилася історія угорського народу.

На протязі своєї історії угорці спрямовували свою політичну та економічну діяльність на Захід. Завжди прагнули стати повноправним європейським відродом. Однак це не означає, що не відбувалися жваві і різносторонні контакти угорців із східними сусідами і саме з слов'янами, русичами, українцями. Живучи на перехресті політично значущих шляхів для угорців неодноразово гостро поставало життєво важливе питання – до яких політичних сил склонятися, які звукові течії сприймати за своє, як впорядкувати стосунки із більшими і віддаленими народами у тому числі з Україною – Руссю, східними слов'янами. Адже, угорські племена ще у часи подорожування зі Сходу, не могли не контактувати з населенням південноукраїнських степів, серед них слов'янами.

AZ UKRÁN NEMZETI TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETE

*MAGYAR – UKRÁN
KÖZÖS MÚLT ÉS JELEN*

Nemzetközi
tudományos konferencia anyagai
(2005. április 14-16.)

Kijev – 2006

T a r t a l o m

Valerij Szmolij, az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének igazgatója, az UNTA tagja (Ukrajna). Bevezető 5
Szabó Vilmos, a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkára (Magyarország). Köszöntő 7
Gajdos István, az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség elnöke, parlamenti képviselő (Ukrajna). Köszöntő 9
Tóth János, a Magyar Köztársaság Ukrajnai Rendkívüli és Meghatalmazott Nagykövete (Magyarország). Köszöntő 11
Vidnyánszki István (Kijev, Ukrajna). A magyar-ukrán történelmi kapcsolatok főbb szakaszai és problémái 13
Fodor István (Budapest, Magyarország). Magyarok és keleti szlávok a IX–XI. században (A legújabb régészeti kutatások eredményeiről és időszerű feladatairól) 18
Alekszandr Majorov (Szentpétervár, Oroszország). A IX. század második felének óorosz-magyar kapcsolatai és Halics megalapításának problematikája 24
Andrij Plahonyin (Kijev, Ukrajna). Volodimir Jaroszlavics utódai és Volhínia, rusz-magyarország XI. századi kapcsolatainak tükrében 39
Zubánics László (Beregszász, Ukrajna). Dinasztikus kapcsolatok a Rurik- és az Árpád-ház között 55
Font Márta (Pécs, Magyarország). Magyar – keleti szláv kapcsolatok a 12. század közepén 60
Mikola Kotljár (Kijev, Ukrajna). Rusz és Magyarország a XII. században 72
Miroslav Voloscsuk (Ivano-Frankivszk, Ukrajna). Danyilo Romanovics IV. Bélától való hűbéri függősége (1235–1245): források, történetírás és a probléma rövid felvetése 83
Okszana Ferkov (Ungvár, Ukrajna). Középkori ukrán-magyar kapcsolatok a magyar történelemkutatásban a XIX. század második felében – XX. század elején 93
Gebei Sándor (Eger, Magyarország). Az Erdélyi Fejedelemség és a Zaporozsjei Had diplomáciai kapcsolatai 1648-ban 102

*Miroslav Voloscsuk
(Ivano-Frankivszk, Ukrajna)*

DANYILO ROMANOVICS IV. BÉLÁTÓL VALÓ HÜBÉRI FÜGGÖSÉGE (1235–1245): FORRÁSOK, TÖRTÉNETÍRÁS ÉS A PROBLÉMA RÖVID FELVETÉSE

A magyar királyok által a IX–XIII. századi keleti szláv uralkodókkal fenntartott katonai-politikai és diplomáciai kapcsolatok történelme e bonyolult és gyakran ellentmondásos viszony számos epizódja révén vált ismertté. A forráskutatók, a tárkutatók, a régészek, a geneológusok és a történészek a XIX. század végén – a XXI. század elején jelentős mennyiségű tényanyagot gyűjtötték össze, számos, széles spektrumú magyarázatot és koncepciót fogalmaztak meg a fentebb említett kapcsolatok vonatkozásában. Egészében véve a mai történetírás számára ismertté váltak az óorosz-magyar kapcsolatok fejlődésének kulcselméletei, s amennyiben csak felületesen érintjük a problémát, az a benyomás alakulhat ki, hogy azt teljes egészében kiaknázták a további tanulmányozás szempontjából.

Ugyanakkor, miután elemeztük a meglévő, vizsgálatnak alávetett kiadványokat, illetve azon krónikák eredeti példányait, amelyek a Ruszban és a nyugat-európai országokban (mindenekelőtt Magyarországon és Németországban) láttak napvilágot, nyilvánvalóvá válik, hogy a kutatás téma ját képező kapcsolatokat tükröző epizódok jelentős része nemcsak hogy nincs teljes egészében feldolgozva, hanem soha nem került kutatásra akár egy-egy szakdolgozat vagy kisebb kiadvány megírásának szintjén sem.

Az egyik ilyen téma Danyilo Romanovics volhíniai fejedelemnek (1238–1264 között mint halicsi-volhíniai fejedelem, 1253-tól pedig “az egész Rusz” királya uralkodott) IV. Béla magyar királytól (1235–1270) való hübéri függése. Eltekintve a meglévő dokumentális tudósítások (krónikák, feljegyzések, bullák stb.) igen jelentős mennyiségtől, illetve az adott problémának a különböző korszakok és történelmi iskolák tudósai általi epizodikus felvetéseitől, a téma soha nem képezte fokozott érdeklődés tárgyát. Éppen ez készítetted minket arra, hogy hangot adjunk az Árpádházi uralkodóknak a keleti szláv fejedelmekkel fenntartott kapcsolatai eme epizódja saját meglátásának.

Az adott kérdéssel kapcsolatos történelmi források szükségessé teszik, hogy figyelünk elsősorban Danyilónak a IV. Béla koronázási ceremóniájában való részvételével kapcsolatos tudósításra koncentráljuk. A koronázásra 1235. október 14-én került sor Székesfehérvárott, amely két kötelező feltétel betartását tette szükségessé: a szertartást az esztergomi érsek végezte el, illetve a királyt a Szent

Koronával koronázzák meg. Danyiló a szertartás során a király lovának gyeplőjére tartotta.

Kálvi Márk székesfehérvári szerzetes Képes Krónikája ezzel kapcsolatban többek között így ír: "Rex Bela post eum filius eius coronatus est pridie Idus Octobris feria prima qua cantatur: Da pacem domine! In cathedrali ecclesia beati Petri Albe, quam ipse consecrari fecit, Colomano duce fratre eiusdem ensem regalem ad latus ipsius honorifice tenete, Daniele uero duce Rutenorum equum summ ante ipsum summa cum reuerencia ducente"¹.

Kálvi Márk munkája számos kutatás tárgyát képezte, többek között 1959-ben, amikor is negyedik alkalommal fordították le magyar nyelvre; a minket foglalkoztatott idézet pedig a következőképpen hangzott: "Utána fiát, Béla királyt október tizenegyedikén, vasárnap, amikor ezt éneklik: Adj, Uram, békét! – megkoronázták Szent Péter fehérvári egyházában, melyet ő maga szentelt fel: öccsé Kálmán herceg vitte mellette tisztelettel a királyi kardot, Dániel rutén herceg pedig igen nagy tiszteettel járt előtte és lovát vezette"².

Béla koronázásának eseményei helyt kaptak a müchelní Henrich krónikájában is (a krónika megírására, amelyben a legősibb idők és az 1333³ közötti események lettek megörökítve, 1358–1361-ben került sor): "In des selben kronung stund herczog Coloman, sein pruder, und heit im das kunlich swert czu der rechten hant, und der herczog Daniel von Reussen furt das ros vor dem kunge. Der selv kunig Bela was gewalding funf und dreyssig jar"⁴.

A magyar rendi monachiának Hunyadi Mátyás (1458–1490) korában tapasztalható megszilárdulásának korszakaszában IV. Béla koronázásának epizódja helyt kapott a Turóczi János (1435–1488/89) "Chronica Hungarorum" című művében is. A szerző papírra vetette Magyarország történelmét a legősibb időktől egészen 1487-ig⁵. Az 1978. évi magyar fordítás a következőképpen hangzott: "Utána fiát, Bélát koronázták meg, október tizenegyedikén azon a vasárnap, amikor ezt éneklik: Adj, Uram, békét! Fehérvárott tették Szent Péter székesegyházában, amelyet ő szentelt fel: Kálmán herceg, testvére, vitte oldala mellett a királyi kardot, tiszteletteljesen, és Dániel a ruténok fejedelme, vezette a lovát nagy tisztelettel"⁶.

A XIX. századbeli magyar krónikák összeállítói is megemlíttették a magyar–orosz kapcsolatok eme momentumát, ám nemileg lerövidítették Béla koronázásának elbeszélését: "Post paucos a patris obitu dies, ne, simora longinor intercenderet, rerum novarum studiosi aliquid molirentur, Albam contendens, consueto more, Colomanno fratre ensem praferente a) & Daniele Russorum Duce equum ducente b) coronatus est"⁷.

A kutatás szempontjából igen nagy fontossággal bírnak II. Endre király (1205–1235) Aranybulláinak 1222-vel és 1231-gyel⁸ kapcsolatos cikkelyei, amelyek szabályozták a társadalmi kapcsolatokat az országon belül, így az uralkodó dinasztia és az alattvalók között. Az adott kontextusban igen fontosak azok az információk,

amelyek
kapcsolat

Danyil
számít
latos h
1358-b
rásához
is a leg
a XI–XII
szárma
koroná
tudomá

I
zadbeli
idején
amelyek
megincs
valami
illetve
átírták

krónik
rült me
IV. Bé
forrásca

többek
–1237
tisztelet
háború
(a kier

A "tis
epizód
Batu I
elkészít
a megír
szemb

vának gyeplőjét amelyek az Árpádoknak a külföldi uralkodókkal és a fönemességgel fenntartott kapcsolatait tükrözik.

Azaz a nyugat-európai forrásokban a Kálti Márk munkájában fellelhető, Danyilonak a Béla koronázási ceremoniájában való részvételéről szóló tudósítás számít a legkorábbinak. A krónikásnak a kutatás témáját képező kérdésekkel kapcsolatos hitelessége bizonyos mértékig vitatható. Ez azzal kapcsolatos, hogy a szerző 1358-ban, Nagy Lajos (1342–1382) uralkodása idején látott hozza művének megíráshoz, és belefoglalta abba a magyarokra vonatkozó többi történelmi ismereteket is a legősibb kortól 1330-ig. Figyelembe véve, hogy a krónikában helyt kaptak még a XI–XII. századbeli korai események is⁹, maga Kálti pedig arról a településről származott, amely a XI. század második felétől kezdve otthont adott a magyar királyok koronázási ceremoniájának, a krónikás által felhozott információ aktualitással bír a tudományos elemzés szempontjából.

Ugyanakkor nem fejedkezhetünk meg arról sem, hogy az adott mű a XIV. századbeli, a Halicsra és a Volhiniára gyakorolt magyar és a lengyel hatás aktivizálásának idején látott napvilágot. Éppen ezért feltételezhetjük, hogy ez tudatos hamisítvány, amely az uralkodó dinasztia megrendelésére jött létre és az a célja, hogy pótlólagosan megindokolja az Árpádok idején (895–1301) az adott földekre való jogosultságot, valamint a "Képes krónikából" származó, Béla koronázását bemutató információt, illetve Danyilonak a ceremoniában nem teljesen tisztázott szerepét más szerzők később átfirágatták.

Ugyanakkor rendelkezésünkre áll az orosz (mindenekelőtt az Ipatijivszki) krónikák egész ciklusa, ahol a kutatás témáját képező problematika közvetve került megvilágításra és jelentős mértékben megmagyarázza Danyilo Romanovics és IV. Béla 1235. október 14-i kölcsönös viszonyát, amely nem tükrözödik a nyugati forrásokban.

Igy, például, M. F. Kotljár meggyőződésére, (akinek tollából látott napvilágot többek között a Halicsi-Volhiniai Krónika utolsó kommentált kiadása is¹⁰), 1236 vége – 1237 első fele között "Danyilo ...testvérével a Magyar honba ment a királyhoz: tiszteletadásra szólította ugyanis őket. Ugyanabban az időben Frigyes császár háborúval indult a herceg ellen, és Danyilo testvérével a herceg segítségére sietett"¹¹ (a kiemelés itt és a továbbiakban – M. V.).

Az adott esetben a "tiszteletadásra szólította őket" szókapcsolat érdekel minket. A "tisztelet" fogalommal még egyszer találkozhatunk a krónikában – abban az épizódban, amikor a Danyilo Romanovics 1245 decemberében – 1246 januárjában Batu kánnál Szarajban tett látogatása következményeiről esik szó. A krónikás elkeseredve szögezi le, hogy "igen rossz a Tatárok tisztelessége"¹², fentebb leírva azt a megaláztatást, amelyet a halicsi-volhini herceg a mongoloktól szenvédett el.

A történészek összességében nem foglalkoztak Danyilonak a IV. Bélával szembeni hűbéri flüggése problematikájával, vagy legalábbis az ilyen aktus valósá-

nőségevel. Csak a tudósok munkáiból származó kivonatok állnak rendelkezésünkre, amelyekben közvetlenül, vagy általában közvetve kommentálják az Árpádok és a Romanovicsok kapcsolatait az 1235–1238 közötti időszakban.

V. Tatischev, a Rúzsi és az Oroszország történelmével foglalkozó első alapvető, speciális és ugyanakkor ellentmondásos mű szerzője nem érintette a volhini hercegnek a Béla koronázásában betöltött szerepét, bár 6741-as (1233) dátum alatt arról tájékoztatott, hogy "Danyilo Romanovics, súlyos háborút vívva a magyar királlyal Halicsban és a hegyekben legyőzve a magyarokat, békét kötött vele. A király lemondott Halicsról"¹³. Ez lényegében egyenes utalás a II. Endrével való kapcsolatok normalizációjára, de nem fiával, aki 1235 októberében örökölte a magyar koronát.

Ezzel párhuzamosan M. Karamzin, értékelve az 1235. október 14-i eseményeket, világosan megfogalmazta a Danyilónak Béla királytól való hűbéri függéssével kapcsolatos véleményét. Az előbbi, szavai szerint, a királyi lovat vezette, ami "azokban az időkben az alarendeltség jele volt"¹⁴.

Az ukrán történelemtudomány A. Petrushevics és I. Saranevics halicsi tájuktat-tó-történészük munkáinak személyében foglalkozott ugyan a Romanovicsok, a csernyihivi hercegek és Ausztria hercege közötti kapcsolatokkal 1235–1237 fölyamán, konstatálta, hogy Béla király nem kívánta "erős hatalom"-ként elismerni Halicsot, de a hűbéri függésről vagy annak hiányáról nem esett szó¹⁵.

Igy, többek között, I. Saranevics úgy vélte, hogy 1235-ben Danyilo "a Magyar honban keresett segítséget" a Halicsért vívott harcban. De az ílyen keresések részletes elemzésébe a kutató nem bocsátkozott¹⁶.

Sarkalatosan más véleményt képviselt ebben a kérdésben M. Daskevics. "A Halicsi Daniil uralkodása az orosz és külföldi tudósítások szerint" c. művében azt a gondolatot fejt ki, miszerint Danyilónak a Béla király koronázási ceremóniájában való részvételle hűbéri függésnek tekinthető. A kutató úgy véli, hogy az ünnepségek alatt a Romanovicsokkal nem kötöttek egyetlen szerződést sem, ugyanis IV. Béla Rosztiszlavot támogatta a Halicsért vívott harcban¹⁷.

M. Hruševszkij¹⁸ is említiést tesz a Halics visszaszerzésének 1235-ben tett kísérletéről. Nem vetteté el Danyilónak a koronázásban való részvételle lehetőségét, ami, az ő meggyőzödése szerint Bélának a volhini herceggel szembeni bizonyos fölényéről tanúskodik. Romanovics jószomszédi kapcsolatok teremtésének szándékával valósította meg utazását, és azzal állt rá a király protekciójára, "hogy véget vessen Magyarországnak a halicsi ügyekbe való beleavatkozásának"¹⁹.

M. Hruševszkij véleményét támogatta N. Polonszka-Vaszilenko is, konstatálva, hogy "az új király, IV. Béla nem tanúsított érdeklődést Halics iránt, Danyilo pedig, békére törekedve, ráállt annak protekciójára. De a király Mihajlo Vszevolodovics jelöltségét támogatta a halicsi trónért vívott harcban"²⁰.

A szovjet történelemtudományban a hűbéri függés problémája I. Kolomijec figyelmének tárgyat képezte, aki rámutatott, hogy "az 1234–1235. esztendők a

Romanovicsok alapján" támolszerződés rész és Bélának 12

Jóval m tek a Halics- Danyilo azzal A szerző úgy vívott háború novicsoknak v Frigyes (1230

A törté nazásában va látogatást a R hogy a magya

A mode Romanovics l oka annak, hog események ért herceg szövets tanulmányozva részvételét. Ig hanem osztott

Sokkal Volhiniai Kr leszögezi, hog kapcsolatait a hogy az osztri IV. Béla felett "valamilyen c szóló leírásba kellett fizetni Valószínű, hog valamilyen m magát, hogy

M. Ko személyisége a csernyihivi a halicsi trón jutásával ind

endelkezésünkre,
az Árpádok és a

szó első alapvető,
tette a volhiniai
233) dátum alatti
vivva a magyar
tött vele. A király
való kapcsolatok
magyar koronát.
któber 14-i ese-
ülő hűbéri függé-
wat vezette, ami

ics halicsi tájku-
omanovicsok, a
1235–1237 fo-
-kent elismerni
515.

Dnyilo "a Magyar
resések részletes

Daskevics. "A
művében azt a
ceremóniájában
az ünnepségek
gyanis IV. Béla

k 1235-ben tett
ele lehetőségét,
nbeni bizonyos
téseknek szándé-
ra, "hogy véget
519.

is, konstatálva,
Dnyilo pedig,
Vszevolodovics

ja I. Kolomijec
5. esztendők a

Romanovicsok és a csernyihivi hercegek feszült harcával teltek el, akiket "egyezmény
alapján" támogatott Béla"²¹. Ugyanakkor a szerző nem bocsátkozik a szóban forgó
szerződés részletesebb taglásába, ahogyan nem hozta nyilvánosságra Dnyilónak
és Bélának 1235 utáni kapcsolataira vonatkozó nézeteit sem.

Jóval mélyrehatóbban elemzte az adott témát V. Pasuto. Így, például, "Fejezetek a Halics-Volhiniai Rusz történelméről" c. művében leszögezi, hogy 1235-ben
Dnyiló azzal a céllal jár Béla királynál, hogy az ne avatkozzon a halicsi ügyekbe. A szerző úgy véli, hogy csak Dnyilónak az osztrák herceg oldalán a magyarok ellen
vívott háborúban való lehetséges szereplését követően javasolt a király a Romanovicsoknak valamilyen egyezményt, aminek következtében az elzárkózott Babenberg
Frigyes (1230–1246) támogatásától és 1238-ban megszállta Halicsot²².

A történész baráti gesztusként értékelte a IV. Béla székesfehérvári koronázásában való részvételt. Ehelyett V. Pasuto a magyarokhoz tett "tisztelettel" látogatást a Romanovicsok diplomáciai aktivitásaként értékeli, amely elejét vette, hogy a magyarok beleavatkozzanak Halics belügyeibe a tatárjárást megelőzően²³.

A modern kori ukrán történetírás szintén nem tekinti aktuális kérdésnek Dnyiló Romanovics hűbéri függése kérdésének tanulmányozását. Valószínű, éppen ez az oka annak, hogy csak elenyésző mennyiségben találkozhatunk a kutatás téma ját képező események értékelésével. I. Lihtej ungvári történész, Babenberg Frigyes és a volhiniai herceg szövetségének a XIII. század 30-éveiben történő kialakulásának körülményeit tanulmányozva, konstatáltá az utóbbinak a Béla koronázási ceremóniájában való részvételét. Igaz, nem hozta fel az adott problémával kapcsolatos saját meglátását, hanem osztotta M. Hrusevszkij véleményét²⁴.

Sokkal mélyebben világította meg az adott kérdést M. Kotljár. A Halics-Volhiniai Krónika tanulmányozásának szentelt egyik első munkájában (1993.) leszögezi, hogy Dnyiló azok után kapott meghívást "tiszteletadásra", hogy kiépítette kapcsolatait az osztrák Frigyessel. A történész véleménye szerint Dnyiló úgy döntött, hogy az osztrák herceggel kötött szövetséget állítja a magyar királlyal szembe. Ez a IV. Béla felett aratott diplomáciai győzelem volt, amely, a szerző szavai szerint "valamilyen oknál fogva nem került bele Dnyilónak a halicsi trón visszahódításáról szóló leírásba. Az a benyomás alakul ki, hogy Magyarország királyának jelemző árat kellett fizetnie azért, hogy Dnyiló elutasította az Ausztriával való szövetséget... Valószínű, hogy amikor Dnyiló Magyarországra látogatott, közte és a király között valamilyen megállapodás aláírására került sor, amely szerint IV. Béla arra kötelezte magát, hogy nem avatkozik bele a volhiniai és a halicsi ügyekbe"²⁵.

M. Kotljár figyelemre méltó véleményeknek adott hangot Dnyiló herceg személyiségeinek kutatása során is (2001.). Úgy véli, hogy miután 1235-ben Halics a csernyihivi uralkodók kezére jutott, "az idősebb Romanovicsnak ott kellett hagynia a halicsi trónt és ... Magyarországra kellett utaznia." A szerző ezt Béla hatalomra jutásával indokolja, akihez Dnyilót gyermekkori barátság kötötte. Gyermekkorában

ugyanis a magyar királyi udvarban nevelkedett. M. Kotljar úgy véli, hogy Béla kevésbé volt érdekelt Halics kisajátításában. A szerző, nem tudni, milyen forrásokra támaszkodva, azt írja, hogy "Béla szivesen emlékezett vissza gyermekkorai játszodásainak", viszont a döntő pillanatban Mihajlo Vszevolodovics támogatására kelt. Erre válaszul Danyiló úgy döntött, hogy a Babenbergekkel lép szövetségre. Így Béla mindenki Romanovicsot meghívta "tiszteletadásra" és valószínűleg valamilyen egyezményt kötött velük, valószínűleg az orosz földekkal kapcsolatos semlegességről. A szerzőt az a tény készítette ilyen eszmefuttatásra, hogy a király hosszú időn át nem avatkozott bele a halicsi és a volhiniai ügyekbe²⁶.

A Halicsi-Volhiniai Krónika utolsó kommentált kiadásában (2002.) M. Kotlja rámutat, hogy Danyilónak 1235 őszén Magyarországon tett diplomáciai intézkedései nem jártak sikkerrel, ugyanis a király ellensége, a csernyihivi Mihajlo támogatására kelt²⁷. Az azonban, a történész véleménye szerint, nem rendelkezett halicsi gyökerekkel és nem volt népszerű a kisebb hűbérurak és a nép körében. Éppen ezért összehasonlíthatatlanul könnyebb lett volna megszerezni a halicsi födeket Mihajlo vagy fia uralma alatt, mintsem Danyiló uralma mellett. Hangot adva az 1235–1238. évi eseményekkel és az azokban említett személyekkel kapcsolatos különböző történetírási véleményeknek, a tudós úgy véli, hogy "...Bélának jelentős árat kellett fizetnie azért, hogy Danyilo lemondjon az Ausztriával való szövetségeről. Valószínűleg magyarországi tartózkodása idején a király és a volhiniai herceg között valamilyen megállapodás született, amelynek értelmében Béla arra kötelezte magát, hogy beszünteti Mihajlo és Rosztiszlav támogatását és egyáltalán nem avatkozik bele a halicsi ügyekbe"²⁸.

A kutatás téma ját képező kérdésekkel kapcsolatban érdekes megfigyeléseket hozott nyilvánosságra a külföldön diaszpórában élő ukrán kutató V. Iđzjo, aki annak a feltevésnek adott hangot, miszerint Béla 1235 után azért nem támogatta Danyilót, mert még életben volt Kálmán – "a halicsi király". 1236-ban, amikor Danyiló "tiszteletadásra" Magyarországra érkezett, közte és Béla között szerződéskötésre került sor, amely szerint Béla köteles volt felbontani a csernyihivi hercegekkel kötött szövetségét. Ugyanakkor a szerző úgy véli, hogy a király ideiglenes jelenséggént kezelte ezt a szerződést²⁹.

O. Majorovnak, napjaink egyik orosz tudósának munkáiban az a meggyőződés fogalmazódott meg, hogy Danyiló mégiscsak hűbéri függésben állt Bélával, elfogadva ezt a státust a királyi segítségért cserébe a Halicsért vívott harcban. Azonban Mihajlo Vszevolodovics, hamarabb elfoglalva a fővárost, meggátolta e tervek megvalósítását³⁰.

A kutató úgy véli, hogy "az idősebb Romanovics, akár édesapja, formálisan teljes joggal az új magyar király hűberéseinak tekinthette önmagát.". O. Majorov tisztázta a volhiniai hercegnak a Bélánál tett látogatása célját, amely, az ő véleménye szerint, abban rejlett, hogy magyar katonai segítségre tegyenek szert a csernyihivi uralkodókkal szemben. A tudós határozottan elutasítja azt a nézetet, miszerint Danyilo

garanciákat kapott vol-

A külföldi, minden-

támogatta a volhiniai

függésére vonatkozó

probléma komplex me-

Pauler Gyula munkáit

Napjainkban a m-

azon tendenciás ér-

voltak megfigyelhetők

Márta. Ugyanakkor me-

Danyilónak a IV. Béla

alá az adott történelmi

tanulmányozása alapja

való jelenlétére, de ne-

B. Vlodarszkij e-

a "Lengyelország és C-

képező témát. Ő azon-

igyekezett "IV. Béla s-

vett a megkoronázás c-

amelynek biztosítania

hanem a magyar befolyás

IV. Béla megkoronázás

A meglévő forrás-

hűbéri függésével kapcsol-

hogy az adott téma nincs

kidolgozást igényel. Mivel

az Árpád-házi királyok

utóbbinak XIII. századi

Egyáltalán nem teknikai,

valamint annak a mi-

XIII. század 40-es éve-

érdekében nem vonták

Éppen ezek az előző

a majdani kutatások tan-

Véleményünk szerint

mégis helytálló tény,

Romanovicsnak teljesít

a Magyar Koronához

részletesebb elemzés

külpolitikai tevékenysége

garanciákat kapott volna a Halics belügyekbe való be nem avatkozásra vonatkozóan³¹.

A külföldi, mindenekelőtt a magyar történetírás is a XIX. században ugyancsak támogatta a volhiniai hercegnek a magyar királlyal szembeni kétségtelen hűbéri függésre vonatkozó véleményt. Ugyanakkor a tudósok nem foglalkoztak az adott probléma komplex meglátása megvilágításával. A javasolt nézetek Szalay Lajos és Pauler Gyula munkáiban kaptak helyet³².

Napjainkban a magyar tudósok áttekintik a középkori orosz-magyar kapcsolatok azon tendenciázus értékeléseit, amelyek a XIX–XX. századbeli egyes művekben voltak megfigyelhetők. Különösen produktív tevékenységet fejt ki ezirányban Font Márta. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy a tudós egyes munkáiban csak konstatálja Danyilónak a IV. Béla koronázási ceremóniájában való részvételét tényét, nem vetve alá az adott történelmi epizódot különösebb elemzésnek. Az Ipatyijivszkí krónika tanulmányozása alapján Font Márta rámutat a Romanovicsoknak a Béla udvarában való jelenlétére, de nem szolgáltat információt a látogatás céljára vonatkozóan³³.

B. Vlodarszkij egyike azon kevés lengyel tudósnak, aki lengyel történetírásban a "Lengyelország és Oroszország (1194–1340)" c. művében érinti a kutatás tárgyat lépező témát. Ő azon a véleményen volt, hogy Danyiló a Halicsért vívott harcban igyekezett "IV. Béla személyében új királyra lelni, éppen ezért odautazott és részt vett a megkoronázás ceremóniájában"³⁴. Halicsban volt az a jelentős magyar erő is, amelynek biztosítania kellett volna nemcsak Rosztyiszlav Mihajlovics hatalmát, hanem a magyar befolyást is. Éppen ezért, a szerző szavai szerint, Danyilónak a IV. Béla megkoronázásában való részvételére nem járt sikerrel³⁵.

A meglévő források és a Danyiló Romanovicsnak a IV. Béla királlyal szembeni hűbéri függésével kapcsolatos tudományos kutatások figyelembe vételével úgy véljük, hogy az adott téma nem lelt teljes mértékű tükrözésre és pótólalagos speciális kidolgozást igényel. Meggyőződésünkre továbbra sem világos a volhiniai hercegnek az Árpád-házi király megkoronázásában való részvételének motivációja, illetve az utóbbinak XIII. század 30-as évei ausztria-galíciai viszonyaiban elfoglalt pozíciója. Egyáltalán nem tekintették át az adott függőség kronológiáját; a függés feltételei, valamint annak a minden két uralkodóra gyakorolt következményei – különösen a XIII. század 40-es éveiben bekövetkezett tatárjárársa kivételével – mélyebb tisztázása érdekében nem vonták be a Magyar királyság okmányait.

Éppen ezek az ellentmondásos és gyakorta meg nem értett kérdések képezhetik a majdani kutatások témaját.

Véleményünk szerint Danyilónak a IV. Béla királlyal szembeni hűbéri függése mégis helytálló tény volt, ugyanakkor feltételes jelleggel birt, ámbár magának Romanovicsnak teljesítenie kellett a szükséges feltételeket. Erről tanúskodnak akár a Magyar Koronához tett 1235–1241. évi látogatásai is, amelyeket a források részletesebb elemzése során igen problematikus lenne pusztán diplomáciai vagy külpolitikai tevékenységgel magyarázni.

Nézetünk szerint az adott függés kronológiai keretei 1235. október 14-e és 1245. augusztus 17-e közötti időszakra terjednek ki, ahol az alsó időhatár a volhini herceg Bélával szembeni alárendeltesége az utóbbi koronázása idején. A felső időhatárt a Roman-utódok és azok szövetségei (a litván és a kun törzsek), illetve Attila magyar bár, Rosztyiszlav (*Mihajlo Vszevolodovics, a kijevi és csernyihivi herceg fia*), valamint Szemérmetes Boleszláv lengyel uralkodó seregei közötti, Jaroszlav alatt vívott csata jelenti.

A kampány szervezésének okai nem egyszerűen abban rejlettek, hogy Béla szerette volna visszahódítani magának a Dnyeszterentúli területeket és vejet, Rosztyiszlavot juttatni Halics trónjára, hanem abban, hogy maga Danyiló nem tartotta be a hűbéri szerződést, ugyanis amikor a mongol seregek megtámadták az Árpádok birtokait (1241–1242), nem nyújtott fegyveres támogatást hűbérurának a külső ellenséggel szemben. Hasonló feltételeket irányzott elő és követelt meg az 1231. évi Aranybulla is.

A Romanovicsok győzelme, véleményünk szerint, véget vetett Danyiló hűbéri függésének és megalapozta azokat, a két uralkodó közötti teljes egészében paritásos viszonyokat az 1248–1264. közötti időszakban, amelyeket a dinasziák közötti szövetség szílárdított meg.

Egészében véve az adott rövid kutatás, amelynek célja csak a főbb problémás téma felvázolása volt, az első lépés az orosz-magyar kapcsolatok mélyrehatóbb tanulmányozása útján a tatárjárást megelőző időszakban. Éppen ezért a szerző írása nem célozta meg az aktuális kérdések mély és teljes értékű megvillágítását, amire a közeljövőben kerül sor alaposabb tanulmányok keretein belül.

¹ Chronikon Pictum Vindobonense // Historiae Hungaricae Fontes domestici / Ed. M. Florianus. – Lipsiae, 1883. – S.223.

² Kálti Márk. Képes krónika. – Budapest: Akadémia kiadó, 1959. – 254 old.

³ Шушарин В.П. Ранний этап этнической истории венгров. Проблемы этнического самосознания. – М.: РОССПЭН, 1997. – С.379.

⁴ Chronicon Henrici de Mügeln Germanice conscriptum // Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum / Ed. E. Szentpétery. – Budapesti, 1938. – V.2. – S.207.

⁵ Шушарин В.П. Ранний этап этнической истории венгров. – С.379.

⁶ Thuróczy J. A magyarok krónikája. – Budapest, 1978. – Old.210.

⁷ Historia Regum Hungariae cum notis praeviis. – Budae, 1801. – S.234.

⁸ Magyar történeti szövegyűjtemény 1000–1526. – Budapest: Akadémia kiadó, 2000. – O.268-278.

⁹ Шушарин В.П. Древнерусское государство в западно-и восточно-евро-

пейских памятника / Новосельцев А.П.

¹⁰ Галицько-В
М.Ф. Котляра. – К.:

¹¹ Ипатьевска
1908. – Т.2. – Стб.770
/ За ред. М.Ф. Котл

¹² Ипатьевска

¹³ Татищев В.
С.541.

¹⁴ Карамзин Е
1988. – Кн.1. – Т.4.

¹⁵ Петрушеви
шествий в Галицком
сборник издаваемы
– С.31.

¹⁶ Шараневич
времен до року 12
отечественной гео
шествомъ Галицк
Института подъ зај

¹⁷ Дацкевичъ
известиям. – К., 18

¹⁸ Грушевськ
писки НТШ. – Льв

¹⁹ Грушевськ
1993. – Т.3. – С.52.

²⁰ Полонська
С.197.

²¹ Коломієць
спанії угорських
філологічна серія.

²² Пашуто В
АН СССР, 1950. –

²³ Пашуто В.
258.

²⁴ Ліхтей І. А
рата – Карпатика.
УжНУ, Науково-д
Боротьба Данила

- лайских памятниках // Древнерусское государство и его международное значение / Новосельцев А.П., Пашуто В.Т., Черепнин Л.В. – М.: Наука, 1965. – С.430.
- ¹⁶Галицко-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / За ред. М.Ф. Котляра. – К.: Наукова думка, 2002. – 396 с.
- ¹⁷Ипатьевская летопись // ПСРЛ. – СПб.: Типография М.А. Александрова, 1908. – Т.2. – Стб.776; Галицко-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / За ред. М.Ф. Котляра. – С.228.
- ¹⁸Ипатьевская летопись. – Стб.805.
- ¹⁹Татищев В.Н. История Российской: В 3 т. – М.: Изд-во АСТ, 2003. – Т.2. – С.541.
- ²⁰Карамзин Н.М. История Государства Российского: В 3 кн. – М.: Книга, 1988. – Кн.1. – Т.4. – С.163.
- ²¹Петрушевич А. Обзор важнейших политических и церковных происшествий в Галицком княжестве с половины XII до конца XIII века // Литературный сборник издаваемый обществом Галицко-русской матицы. – Львовъ, 1854. – Вып.2. – С.31.
- ²²Шараневич І. Історія Галицко-Володимирської Русы отъ найдавнейших времен до року 1453. – Львовъ, 1863. – С.84. Його ж. Ізслѣдованіе на полі отечественной географіи и исторіи // Литературный Сборникъ издаваемый Обществомъ Галицко-Русской Матицы. – Львовъ: Въ печатиѣ Ставропигійскаго Института подъ зарядомъ Стефана Гучковскаго, 1869. – Вып.1-4. – С.90.
- ²³Дашкевич Н. Княжение Даниила Галицкаго по русским и иностранным известиям. – К., 1843. – С.8.
- ²⁴Грушевський М.С. Хронологія подїй Галицько-Волинської літописи // Записки НТШ. – Львів, 1901. – Т.41. – С.25-26.
- ²⁵Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 10 т., 11 кн. – К.: Наукова думка, 1993. – Т.3. – С.52-53.
- ²⁶Полонська-Василенко Н. Історія України: В 2 т. – К.: Либідь, 1995. – Т.1. – С.197.
- ²⁷Коломієць І.Г. Боротьба південно-західних руських князівств проти експансії угорських феодалів XI – XIII ст. ст. // Наукові записки УжДУ. – Історично-філологічна серія. – Ужгород, 1949. – Т.2. – С.22.
- ²⁸Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. – М.: Изд-во АН СССР, 1950. – С.217.
- ²⁹Пашуто В. Т. Внешняя политика Древней Руси. – М.: Наука, 1968. – С.257-258.
- ³⁰Ліхтей І. Австро-угорсько-чеське протистояння 30 – 50-х рр. XIII ст. // Carpatica – Карпатика. – Вип.21. – Політичні студії: історія, теорія, практика. – Ужгород: УжНУ, Науково-дослідний інститут Карпатознавства, 2003. – С.119-120; Його ж. Боротьба Данила Романовича й Пршемисла Отакара II за австрійську спадщину

// Король Данило Романович і його місце в українській історії / Львівський національний університет імені Івана Франка, Львівське відділення інституту української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського НАН України. Громадський комітет для відзначення 800-літнього ювілею короля Данила. Редколегія Я.Дашкевич та ін. – Львів: ВМС, 2003. – С.76.

²⁵Котляр М. Галицько-Волинський літопис XIII ст. – К: Інститут історії України АН України, 1993. – С.68.

²⁶Котляр М. Данило Галицький. – К.: Інститут Історії України НАНУ, 2001. – С.84-85.

²⁷Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / За ред. М.Ф. Котляра. – С.220.

²⁸Там само. – С.228.

²⁹Ідзьо В.С. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ: Нови Зоря, 1999. – С.194.

³⁰Майоров А.В. Галицко-Волынская Русь. Очерки социально-политических отношений в домонгольский период. Князь, бояре и городская община. Авто-реферат диссертации ...доктора исторических наук 07.00.02 – Отечественная история. Санкт-Петербургский государственный университет. – СПб., 2004. – С.36.

³¹Майоров А.В. Галицко-Волынская Русь. Очерки социально-политических отношений в домонгольский период. Князь, бояре и городская община / Под ред. И.Я. Фроянова. – СПб.: Университетская книга, 2001. – С.588.

³²Szalay L. Geschichte Ungarns: In 2 t. – Pest, 1866. – T.2. – S.33; Pauler Gy. A magyar nemzet története Árpád-házi királyok alatt: 2-ban. – Budapest, 1893. – K.2. – Old.189.

³³Font M. Ungarn, Polen und Galizien-Wolhynien im ersten Drittel des 13. Jh. // Studia Slavica Hungariae. – 1993. – №1-2. – S.36.

³⁴Włodarski B. Polska i Rus (1194 – 1340). – Warszawa, 1966. – S.108.

³⁵Ibidem. – S.112.

KÖZÉ
MAGYAR
MÁ

Ukrajna,
kulturális régiót
civilizációk, val-

Több min
A „Povistő min
említi először az
népei politikai,
be.

A magyar
a kereskedelmi-k
meg új hazáját.
elfoglalni külön
évezredeken át
orientációjú nép
nelme.

A magyar
gazdasági értel
váljanak. Ám m
kapcsolatokat ke
politikailag nag
előtt sokszor felv
milyen vallást ve
népekkel, ezen
ugyanis még Ke
ukrajnai sztyepp

A teljes k
el az orosz-ukrá
rében.

Magyaror
a dinasztiák köze
taiban külön feje